

Факултет Правни

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)

Веће научних области правно-економских
наука
(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

(Датум)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације и о одређивању ментора

Молимо да, сходно чл. 48 ст. 5 тач. 3) Статута Универзитета у Београду („Гласник Универзитета“ бр. 201/2018, 207/2019, 213/2020, 214/2020, 217/2020, 230/21, 232/22, 233/22 и 236/22), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

„Меродавно право за пренос дигиталне имовине у прекограничним трансакцијама“

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ: међународноприватноправна

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Стефан (Миленко) Јовановић

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

Универзитет у Београду – Правни факултет, основне и мастер академске студије, Право

3. Година завршетка претходног нивоа студија: ОАС 2019; МАС 2021.

4. Година уписа на докторске студије: 2021.

5. Назив студијског програма докторских студија: Право

6. Датум подношења пријаве
теме докторске дисертације

9. октобар 2024. године

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Владимир Павић

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. „Поништај и признање арбитражних одлука – осврт на одређена питања од значаја у домаћој судској пракси“, у: Радовић, Вук (ур.), *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније – 2023*, Београд, 2024, стр. 475–494.
2. „Међународно приватно право и арбитража у социјалистичкој Југославији“, у: Поповић, Дејан М., Беговић, Борис, Мирковић Зоран (ур.), *Социјалистичко право у Југославији : 1945-1990*, том 3, Београд, 2024, стр. 1153-1166.
3. „Од ‘октобра 2’ до ковида 19 – историја ‘излажења у сусрет’“, у: Лукић, Наталија, Букић, Далибор (ур.), *Епидемија, право, друштво : прилози пројекту 2021* : колективна монографија, Београд, 2022, стр. 437-458.
4. „Уговор о комисиону – нека отворена питања“ (коаутор: Милош Живковић), *Анали Правног факултета у Београду*, посебан број, 2022, стр. 635-651.
5. „Правилник Београдског арбитражног центра о решавању берзанских спорова на продуктној берзи из Новог Сада“, у: Радовић, Вук (ур.), *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније : 2021*, Београд, 2021, стр. 361-375.
6. „Предлог за измене и допуне закона који уређују арбитражу и питања од значаја за арбитражу ради целовитог уређења материје“ (коаутор: Маја Станивуковић), *Бранич*, бр. 1/2021, стр. 11-22.
7. „Virtual arbitration hearings: the new normal?“ (коаутор: Милена Ђорђевић), *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3/2021, стр. 547-573.
8. „Еволуција принципа уређивања приватноправних односа са елементом иностраности у српским кодификацијама међународног приватног права“ (коаутор: Марко Јовановић), у: Радовић, Вук (ур.), *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније : 2020*, Београд, 2020. стр. 430-456.
9. „Будућност заштите страних улагања у Србији након случаја Achmea“, *Harmonius : journal of Legal and Social Studies in South East Europe*. бр. 1/2018, стр. 170-186.
10. „Полагање обезбеђења арбитражних трошкова : ‘акторска кауција’ у арбитражном окружењу“, у: Радовић, Вук (ур.), *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније : 2018*, Београд, 2018, стр. 356-368.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће Правног факултета на седници одржаној

(назив надлежног тела факултета)

23. децембра 2024. године размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Професор др Бојан Милисављевић

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу члана 26. став 1. тачка 10. Статута Универзитета у Београду - Правног факултета и члана 38. Правилника о докторским студијама на Правном факултету Универзитета у Београду из 2019. године, Наставно-научно веће Универзитета у Београду -Правног факултета, на II седници, одржаној 23. децембра 2024. године, донело је

О Д Л У К У

Члан 1.

Прихвата се извештај Комисије за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидата **Стефана Јовановића (ДС 2021-22)** и одобрава израда докторске дисертације под насловом: **„Меродавно право за пренос дигиталне имовине у прекограничним трансакцијама“**.

За ментора се предлаже проф. др Владимир Павић.

Члан 2.

О извршењу ове одлуке стараће се Декан Универзитета у Београду - Правног факултета.

_____ **ПРЕДСЕДНИК НАСТАВНО-НАУЧНОГ ВЕЋА**

_____ **Београд**

Проф. др Бојан Милисављевић

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА**

На основу предлога Катедре за грађанско право и одлуке управника докторских студија, а у складу са Правилником о докторским студијама Правног факултета Универзитета у Београду, одређени смо за чланове Комисије за одбрану пројекта докторске дисертације, са задатком да дамо мишљење да ли се може прихватити тема за израду докторске дисертације кандидата Стефана Јовановића под називом „Сукоб закона у области дигиталне имовине“.

Имајући у виду да је кандидат одбранио пројекат докторске дисертације дана 6. новембра 2024. године и, након што су чланови комисије прегледали предлог теме са њеним образложењем и списком литературе, комисија подноси Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Правног факултета следећи

РЕФЕРАТ

**СА ПОДАЦИМА О КАНДИДАТУ И
ОЦЕНОМ НАУЧНЕ ЗАСНОВАНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

1.1. Подаци о кандидату

Стефан Јовановић је рођен 26. маја 1996. године у Београду, где је и завршио основно и средње образовање. Правни факултет Универзитета у Београду уписује 2015. године, а завршава га 5. септембра 2019. године са просечном оценом 9,70. Године 2019. уписује мастер студије на Правном факултету Универзитета у Београду, на пословно-правном модулу, подмодул међународно пословно право и завршава их 30. септембра 2021. године одбраном мастер рада на тему „Одређивање меродавног права у улагачким споровима пред *ICSID* центром“ са просечном оценом 10,00. Тренутно је на докторским академским студијама на Правном факултету Универзитета у Београду у оквиру међународноприватно правне уже научне области, са тренутном просечном оценом 10,00. Завршио је студије за иновацију знања на Правном факултету Универзитета у Београду под називом Право дигиталне имовине.

Асистент је на Правном факултету Универзитета у Београду на предмету Међународно приватно право (Међународноприватно правна ужа научна област, Катедра за грађанско право) од марта 2023. године. Од 2020. до 2023. године био је ангажован прво као сарадник ван радног односа (демонстратор), потом као сарадник у настави на истом предмету. Од пролећног семестра академске 2021/2022. године ангажован је и на предметима Пракса у правосуђу и управи и Пракса у привреди. Од септембра 2021. године је секретар Београдског арбитражног центра. Секретар је часописа *Harmonious* од 2021. године (заједно асс.

Маријом Влајковић). Секретар је Катедре за грађанско право од 2024. године. Учествује на стратешким пројектима Правног факултета од 2022. године.

Током основних студија, сваке године на Светосавској свечаности био је похваљен од стране факултета као један од најбољих студената у генерацији и до сада је био стипендиста Токио фонда за истраживање јавних политика - SYLFF (*Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund*) Стипендија, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Правног факултета и Фонда за младе таленте (Стипендија Доситеја) као студент основних, мастер и докторских студија. Похађао је велики број студијских група на факултету и једносеместрални курс из Реторике. Добитник је неколико награда за најбоље научне радове: награда за најбољи есеј на такмичењу поводом 30 година *UNIDROIT* принципа међународних трговинских уговора, подржаном од стране *International Law Institute* и организованом од стране *UNIDROIT Foundation* (5. место од више од 100 радова учесника из свих делова света), награде „Гашо Кнежевић“ (освојено прво место) за најбољи рад из алтернативног решавања трговинских спорова (арбитража и медијација), награде за најбољи студентски рад из области компанијског права Фондације „Професор др Мирко Васиљевић“, награде Задужбине Миливоја Јовановића и Луке Ћеловића за најбоље стручне радове студената Универзитета у Београду из области правних и економских наука и награде „Професор Слободан Перовић“ за најбоље радове младих учесника Копаоничке школе природног права (освојено друго место). Учествовао је и излагао реферат на XXVIII, XXIX и XXXII Сусретима правника у привреди које организује Удружење правника у привреди Србије. Одржао је говор на пленарној седници 34. Копаоничке школе природног права као добитник награде „Професор Слободан Перовић“ и излагао рад на секцији „*International Commercial Contracts and Arbitration*“. Учествовао је и излагао рад на конференцији Савремени проблеми правног система Србије на Правном факултету Универзитета у Београду 2022. и 2023. године. У октобру 2019. године био је модератор на свечаности Универзитета у Београду „Дани задужбинара“ која је била организована у свечаној сали Ректората БУ. У фебруару 2022. године био је излагач на Првој радионици о унапређењу *online* наставе на Правном факултету Универзитета у Београду. У априлу 2022. године био је један од предавача на панелу о арбитражи на Београдској конференцији правника (БЕКОП) која се одржала у Народној скупштини. У фебруару 2023. био је предавач на *XVI ELSA школи за будуће лидере – Независност судства* на Копаонику, на тему „Арбитража као алтернатива судству“.

Био је члан тима Правног факултета на међународном такмичењу из међународне инвестиционе арбитраже и права страних улагања *Frankfurt Investment Arbitration Moot Court*. Освојио је прво место на националном такмичењу у симулацији суђења у области заштите од дискриминације „Осуди дискриминацију“ у све три категорије: најбољи тим у усменом делу, најбољи тим у писменом делу (најбоља тужба и одговор на тужбу) и индивидуалну награду за најбољег говорника на целокупном такмичењу. Такође, 2019. године био је члан тима Правног факултета на међународном такмичењу *International Migration and Refugee Law Moot Court* у организацији Амстердамског центра за миграције и избегличко право и *Vrije Universiteit Amsterdam*. Био је тренер победничког тима студената који је представљао Правни факултет Универзитета у Београду на такмичењу „Осуди дискриминацију“ које организује Повереник за заштиту равноправности (освојено прво место и награда за најбољег говорника). Свим тим поводима је добијао и похвалнице Правног факултета за изузетне успехе на *Moot Court* такмичењима и

као учесник и као тренер. Тренер је тима (заједно са проф. Марком Јовановићем) Правног факултета на међународном такмичењу *Sports Arbitration Moot* од 2023. године.

Обавио је истраживачки боравак на *Complutense Universidad de Madrid – Facultad de Derecho* у јуну 2024. године у Мадриду (Шпанија). Тренутно је део менторског програма *Young ICCA Mentoring Program - 11th cycle (2024-2025)*, под менторством др. Eduardo Silva-Romero. Похађао је зимску школу права страних улагања на Правном факултету Универзитета у Скопљу у новембру 2019. године. У априлу 2019. године обавио је студијску посету у *EQUINET (European Network of Equality Bodies)* у Бриселу (Белгија). Учествовао је у раду Правне клинике за облигационо право на Правном факултету Универзитета у Београду од новембра 2018. до октобра 2019. године. Био је учесник већег броја семинара и обука (*International Topics, Winter School of Investment Arbitration, eTeaching, Mergers and Acquisitions Workshop, School of Environmental Law*, Интелектуална својина у Србији, радионице посвећене јавном наступу и остало). Током мастер студија успешно је завршио додатне курсеве „*EU Private International Law*“ у организацији Правног факултета у оквиру Мастера за европске интеграције и „*Free Trade Agreements and European Integration of SEE Countries*“ у оквиру *Jean Monnet Module FTA-SEE*. Похађао је Летњу школу на тему „*Innovative Teaching Methods in Legal Education*“ на Универзитету у Кадизу (Шпанија) у оквиру пројекта MELE (Modernising European Legal Education) од 18. до 25. септембра 2022. године. Учествовао је на 17., 18. и 19. регионалној конференцији о међународном приватном праву 2022. године у Скопљу, 2023. године у Нишу и 2024. године у Источном Сарајеву.

Члан је Удружења за арбитражно право (*Arbitration Association*), *Young International Council for Commercial Arbitration*, *ICC Young Arbitration Forum* (ICC YAF) и *Swiss Arbitration Association – ASAbelow40 Community*. Био је члан студентске хуманитарне организације *Осмех на дар* у сектору за односе са компанијама (донаторима) и део организационог тима Европског удружења студената права и младих правника (*ELSA Beograd*). Био је приправник-волонтер код адвокатице из Београда и обавио је праксу у правном одељењу ЈП Електропривреда Србије.

Поседује одлично знање за рад на рачунару, течно знање енглеског језика, а тренутно усавршава немачки и шпански језик.

1.2. Подаци о објављеним и написаним радовима

Колега Стефан Јовановић је објавио следеће радове:

1. „*Arbitration in Smart Contracts Disputes – a Look Into the Future*“, *Belgrade Law Review* 4/23, 457-484.

У раду аутор полази од објашњења блокчејн технологије, која полако али сигурно улази у сферу права, што утиче на настанак нових института. Један од најактуелнијих су паметни уговори са главном карактеристиком аутоматског извршења уговорних обавеза. Технолошки стручњаци сматрају да употреба паметних

уговора доприноси нестанку спорова. Аутор у раду настоји да докаже да та тврдња није у складу са реалношћу анализом спорова који ће се јављати у овој области, и оних класичних из уговорног права и потпуно нових који ће настати због специфичности новог института. У централном делу рада се испитује да ли је арбитража идеалан форум за решавање тих спорова. Разматра се однос између класичне и блокчејн арбитраже са резултатом прегледа спорова који ће се решавати на до сада познат начин те оних који су подобни за новонастали механизам. Аутор даје позитиван одговор на то питање, сматрајући да ће управо прилагодљивост и отвореност арбитраже за промене бити њена доминантна предност и у тој групи спорова.

2. „Садашњост и будућност института акторске кауције у српском међународном приватном праву“, *Савремени проблеми правног система Србије – прилози пројекту 2022* (ур. Милош Живковић, Маја Лукић Радовић), Београд, 2023, 105-126.

У раду је прво приказана акторска кауција *de lege lata*, са посебним акцентом на једно деценијама отворено питање. Међутим, циљ аутора овог рада је да испита да ли је акторска кауција и даље потребна у српском праву, те уколико се покаже да је одговор потврдан, на који начин треба да буде уређена у будућности (*de lege ferenda*). У оквиру другог питања биће потребно пронаћи адекватну тачку везивања, као замену за држављанство тужиоца. Аутор из упоредноправне перспективе одређује „објективни тест“ за додељивање акторске кауције, који сматра нужним у будућем законодавном решењу. На крају, узевши у обзир правну природу института, иде корак даље, сматрајући да једнострана заштита једне странке у поступку коју акторска кауција омогућава није примерена те да треба омогућити и паралелну заштиту тужиоца. Аутор закључује да се само таквим вишестраним приступом омогућава равноправност странака и равнотежа између супротстављених интереса које морају постојати приликом регулисања и примене акторске кауције.

3. „Отворена питања међународног приватног права у Закону о трговачком бродарству“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније (2022. година)*, Београд, 417-437 (коауторски са проф. др Владимиром Павићем)

Србија је 2015. године донела Закон о трговачком бродарству, чиме је на нов начин уређена материја у области водног саобраћаја и пловидбеног права. При крају овог обимног законског акта налази се више од двадесет чланова који се односе на међународно приватно право, и који регулишу питања меродавног права, (искључиве) директне међународне надлежности и признања и извршења страних судских одлука у области трговачке пловидбе. Рад садржи критички осврт на наведене одредбе, нарочито оне које садрже проблематичне формулације и решења. Аутори закључују да иако треба похвалити жељу законодавца да усагласи решења са савременим тенденцијама, као што је, примера ради, често ослањање на најближу везу као тачку везивања, реализација тог наума није учињена на најсретнији начин и доводи до различитих недоумица.

4. „Дозвољеност изјављивања ревизије у поступку признања стране судске одлуке“, *Право и привреда*, бр. 3/2022, Београд, 533-556 (коауторски са Давидом Вучинићем).

У досадашњој судској пракси у Србији заступано је схватање да ревизија као ванредни правни лек није дозвољена у поступку признања стране судске одлуке. Аутори имају циљ да испитају основаност оваквог схватања тако што га критички разматрају из угла прописа који уређују материју међународног приватног права, ванпарничног и парничног поступка. Такође, у раду се испитује да ли би такво решење одговарало и ширем регулаторном оквиру који обухвата уставне и међународне норме, сврси примењивих института, као и потреби да се обезбеди пуна правна заштита и сигурност међународног привредног промета. Аутори закључују да не постоје законске препреке које заиста онемогућавају изјављивање ревизије у поступку егзекутуре, те да би дозвољеност овог ванредног правног лека допринела унапређењу међународног привредног промета, као и неопходној правној сигурности.

5. „Међународни инвестициони спорови – питања меродавног права“, *Зборник радова Копаоничке школе природног права*, Том IV, Београд, 2021, 27-46.

Одређивање меродавног материјалног права у улагачким споровима је вишеслојно и комплексно питање које спаја сегменте права страних улагања, међународног приватног права, права међународне арбитраже, али и међународног јавног права. Аутор у раду анализира четири најважнија питања која се постављају у улагачким споровима који се покрећу на основу билатералних инвестиционих споразума и указује на то како би требало одређивати меродавно право. Циљ рада је да се испита хипотеза да је у улагачким споровима на основу билатералних споразума у погледу мериторних питања увек меродавно међународно право, без обзира на аутономију воље странака или на правило о одређивању меродавног права у њеном одсуству. Аутор такође испитује и значај националног права (пре свега) државе пријемнице улагања. Значај теме се огледа у потреби за постизањем веће правне сигурности у одређивању меродавног права у међународним улагачким споровима, посебно имајући у виду кризу легитимитета са којом се у данашње време сусреће међународна инвестициона арбитража.

6. „Меродавно право за арбитрабилност предмета спора: *lex fori*, *lex arbitri* и њихове алтернативе“, *Право и привреда*, бр. 3/2021, Београд, 397-422.

Имајући у виду да за питање арбитрабилности предмета спора не постоји униформно решење из међународних конвенција и Модел закона, као и да различита национална законодавства на другачије начине решавају ово питање, примећује се велики значај правилног одређивања меродавног права за објективну арбитрабилност. У раду су прво анализирани *lex fori* и *lex arbitri*, као класичне тачке везивања, а затим и њихове алтернативе, као што су *lex causae* за уговор, место потенцијалног извршења одлуке и право меродавно за материјалну пуноважност арбитражног споразума, те је разматран и предлог напуштања колизи- оне технике. Након закључка да је из више разлога неадекватно на ово питање примењивати право меродавно за арбитражни споразум, као и да још увек не може да се сматра да постоји аутономни појам арбитрабилности из Њујоршке конвенције, аутор препознаје да дефиниција објективне

арбитрабилности обухвата више аспеката, те да је за сваки од њих потребно засебно одредити право које се примењује.

7. „Решавање о приговору ненадлежности због уговорене арбитраже у судској пракси“, *Право и привреда*, бр. 2/2020, Београд, 257-278.

Када странка покрене поступак пред судом, а тужени поднесе приговор ненадлежности због уговорене арбитраже, суд долази у позицију решавања о својој (не)надлежности. Улога суда у том поступку је ограничена, те уколико је поднесен арбитражни споразум, постоји претпоставка да је арбитража надлежна, осим ако се не утврди да споразум очигледно није ваљан. Наши судови су се доста пута, по природи ствари, налазили у ситуацији да о приговору апсолутне ненадлежности одлучују, а овај рад је посвећен анализи начина на који су то судови чинили. Препознато је неколико проблематичних пратећих питања о којима су привредни судови и Врховни касациони суд морали да решавају како би одлучили о ваљаности арбитражног споразума, те су у раду учињене одређене смернице и закључци како би српски судови могли да са више самопоуздања и уравнотежености у будућности одговарају на ове изазове.

8. „Потенцијални проблеми арбитражних одлука у *mergers and acquisitions* трансакцијама“, *Правни живот*, бр. 11/2019, Том III, Београд, 491-510.

Уобичајено је да се код *mergers and acquisitions* трансакција уговора арбитражно решавање спорова. Ипак, постоји више проблема са којима може да се сусретне домаћа или страна арбитражна одлука о *mergers and acquisitions* трансакцији уколико дође под контролу суда на основу тужбе за поништај или покретања поступка за признање и извршење, а који су проузроковани специфичностима и комплексношћу ове трансакције. Аутор у раду прво анализира позитивне аспекте уговарања арбитраже у уговорима који прате трансакцију, јер само њене предности у односу на судове могу да оправдају њено учестало уговарање и поред бројних проблематичних питања која се отварају. Централни део рада се односи на подробну анализу питања арбитрабилности, јавног поретка и домашаја арбитражног споразума, који могу да представљају главне препреке за опстанак арбитражне одлуке. Аутор на крају поставља одређене закључке који иду у смеру налажења начина да се поменути проблеми са којима се сусреће арбитражна одлука отклоне или макар знатно смање.

9. „Претварање затворених друштава у јавно акционарско друштво – *pro et contra*“, *Право и привреда*, бр. 4-6/2019, Београд, 411-429.

Аутор у раду анализира позитивне и негативне аспекте претварања затворених форми привредних друштава у јавно акционарско друштво, кроз претежну анализу правне регулативе РС која уређује различите врсте привредних друштава, а која може да определи власнике да ли ће да се одлуче за отварање друштва или не. Истиче се колика је важност овог питања због унапређења и развоја српског тржишта капитала које је тренутно на веома ниском нивоу због релативно скорог враћања на институције и механизме оваквог тржишног уређења, али и велике финансијске кризе која је додатно успорила развој. Постоје знатне разлике у прописима релевантног законског

оквира који уређују различите врсте привредних друштава, а у раду се посвећује пажња оним најзначајнијим, са критичким аргументима њиховог повољног и неповољног ефекта на одлуку власника затворених друштава за трансформацију. Осим тога, указује се и на неке системске проблеме који постоје, а који делују неповољно на повећање броја отворених друштава. Аутор на крају закључује да ли, поред свих неповољних последица правних разлика и системских проблема, власник друштва треба да искористи право избора и трансформише затворено друштво у јавно акционарско друштво.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема рада за коју се определио колега Стефан Јовановић је „Сукоб закона у области дигиталне имовине“.

У Србији је 2021. године донет Закон о дигиталној имовини (ЗДИ), који уређује основне појмове из тог законског текста, оне који су значајни и за дефинисање кључних појмова предмета ове докторске дисертације. Тако, ЗДИ у чл. 2, ст. 1, тач. 1. дефинише дигиталну имовину као дигитални запис вредности који се може дигитално куповати, продавати, размењивати или преносити и који се може користити као средство размене или у сврху улагања, при чему дигитална имовина не укључује дигиталне записе валута које су законско средство плаћања и другу финансијску имовину која је уређена другим законима, осим када је другачије уређено овим законом.

Даље, ЗДИ у чл. 2, ст. 1, тач. 2. дефинише криптовалуте, које назива виртуелне валуте, као врсту дигиталне имовине коју није издала и за чију вредност не гарантује централна банка, нити други орган јавне власти, која није нужно везана за законско средство плаћања и нема правни статус новца или валуте, али је физичка или правна лица прихватају као средство размене и може се куповати, продавати, размењивати, преносити и чувати електронски.

Као један од најзначајнијих појмова из ЗДИ, као и овог рада, дигитални токени су у чл. 2, ст. 1, тач. 3. дефинисани као врста дигиталне имовине и означавају било које нематеријално имовинско право које у дигиталној форми представља једно или више других имовинских права, што може укључивати и право корисника дигиталног токена да му буду пружене одређене услуге. У пракси је развијено да дигитални токени могу бити заменљиви (*fungible tokens*) и незаменљиви (*non-fungible tokens - NFTs*).

Са темом дигиталне имовине блиско је повезан и појам паметних уговора, који често представљају механизам за пренос дигиталне имовине. ЗДИ у чл. 2, ст. 1, тач. 39. дефинише паметне уговоре као компјутерски програм или протокол, заснован на технологији дистрибуиране базе података или сличним технологијама, који, у целини или делимично, аутоматски извршава, контролише или документује правно релевантне догађаје и радње у складу са већ закљученим уговором, при чему тај уговор може бити закључен електронски путем тог програма или протокола. Аутоматско извршење уговорних престација путем рачунара и кода представља посебан изазов за правнике, те се увелико расправља о правној природи овог института, његовим карактеристикама и значају у различитим областима.

Иако је ЗДИ технолошки неутралан, што подразумева да се примењује независно од технологије која је коришћена, примат се свакако даје инструментима који настају претежно на основу блокчејн технологије, на којој се заснивају криптовалуте и дигитални токени.

Европска унија представља дигиталну имовину (коју назива крипто имовином) као дигитални приказ вредности или права које се може пренети или чувати електронски коришћењем технологије дистрибуиране књиге или сличне технологије. Крипто имовина је дигитална иновација која може да поједностави процесе прикупљања капитала, побољша конкуренцију и створи иновативан и инклузиван начин финансирања за потрошаче и мала и средња предузећа. Крипто имовина се такође може користити као средство плаћања и може представљати могућности у смислу јефтинијих, бржих и ефикаснијих плаћања, посебно на прекограничној основи, ограничавањем броја посредника. Регулатива о тржиштима крипто имовине дефинише „крипто-имовину“ као дигитални приказ вредности или права који се може преносити и чувати електронски, коришћењем технологије дистрибуиране књиге или сличне технологије.

У називу докторске дисертације кандидат Јовановић користи термин дигитална имовина јер је то назив који је одабрао српски законодавац, те се користи и у, истина реткој, српској литератури. У најновијим српским изворима се прави разлика између дигиталне имовине у ужем смислу, коју чине управо нови облици засновани на блокчејн технологији и криптографији, и дигиталне имовине у ширем смислу која укључује и друге, од раније познате и законски уређене облике дигиталне имовине (дематеријализоване преносиве хартије од вредности, жирални новац и електронски новац). Међутим, предмет овог рада неће бити сви дигитални записи који се заснивају на до сада познатим или будућим технологијама. Кандидат истиче да ће фокус бити на оној дигиталној имовини која се заснива на блокчејн технологији и криптографији, односно на њена два главна појавна облика: криптовалуте и дигиталне токене. С тим у вези, у раду ће за дигиталну имовину користити и термин „крипто имовина“, што и јесте термин који је усвојила Европска унија, те који сматра адекватнијим.

Уместо термина „виртуелне валуте“, које користи ЗДИ, користиће термин „криптовалуте“, које се најчешће заснивају на блокчејн технологији, док су виртуелне валуте далеко шири појам. Што се тиче другог појавног облика дигиталне имовине, у пракси се израз „дигитални токен“ користи у његовом ужем и ширем значењу. Шире значење подразумева општи појам за све нове облике дигиталне имовине, па и саме криптовалуте. Наш ЗДИ, пак, користи термин „дигитални токен“ у његовом ужем смислу, те не обухвата криптовалуте. Кандидат истиче да ће у раду „дигиталним токеном“ подразумевати управо ово његово уже значење.

Имајући у виду да је предмет рада дигитална имовина која се заснива на блокчејн технологији, као и да се њен пренос одвија на самом блокчејну, кандидат одређује које су то карактеристике ове технологије.

Карактеристике блокчејн технологије које су значајне за предмет докторске дисертације су:

- 1) Децентрализованост: блокчејн је систем који ради на мрежи рачунара, познатих као чворови (*nodes*). Ова децентрализација значи да нема централне тачке контроле, што доприноси већој отпорности на нападе и повећава транспарентност система, чиме ниједна индивидуа, чак ни оснивач блокчејна, не може да утиче на податке у њему. Међутим, прави се разлика између отворених и затворених блокчејн система, где код ових других креатор блокчејна има моћ одлучивања на мрежи. Стога, многи крипто ентузијастички сматрају да само отворени блокчејн манифестује основне вредности блокчејн заједнице и технологије.
- 2) Уклањање посредника: иницијално, блокчејн је био мрежа створена због децентрализације платних трансакција ради искључења посредовања и контроле класичних финансијских институција, а све то кроз криптовалуте.
- 3) Безгранични карактер и глобални досег: блокчејн технологија није везана ни за једну државу, она постоји у виртуелном простору и није везана ни за један појединачни сервер, она је дистрибуирана, са учесницима из целог света који могу да се придруже и врше интеракције на мрежи.
- 4) Дистрибуираност: подаци на блокчејну су садржани у ланцу блокова, који су дистрибуирани на целој мрежи. Сви корисници блокчејна располажу тим информацијама и уједно учествују у њиховој верификацији. Блокчејн одражава јавни регистар трансакција, познат као дистрибуирана књига. Сви чворови у мрежи имају копију ове књиге, што омогућава сваком чвору да провери валидност трансакција. Непотребно је рећи да се корисници на блокчејну нужно налазе по целом свету и држављанства су различитих држава, чиме се враћа и на претходну карактеристику.
- 5) Непроменљивост: једном унети подаци у блокчејн ланац више се не могу мењати, макар не без прихватања већине корисника, што је готово немогуће. Овим се обезбеђује веродостојност података.
- 6) Криптографска сигурност: трансакције се штите криптографски, што обезбеђује сигурност и интегритет података.
- 7) Транспарентност: све трансакције су јавно доступне на блокчејну, омогућавајући корисницима да прате токове новца и провере ваљаност трансакција.
- 8) Псеудонимност и анонимност: на блокчејн мрежи, лица обављају трансакције углавном под псеудонимом, који се често огледа само у низу насумичних бројева. Стога, и поред тога што се трансакције јавно приказују на мрежи (транспарентност), није познат идентитет учесника трансакције.
- 9) Ефикасност и аутоматизација: блокчејн може поједноставити процесе и смањити потребу за посредницима путем паметних уговора - самостално извршавајућих уговора са условима споразума директно забележеним у код. Ово може довести до бржих, ефикаснијих трансакција и смањења оперативних трошкова.
- 10) Иновативност и прилагодљивост: блокчејн технологија је високо иновативна и прилагодљива различитим потребама, са сталним развојем нових система и употреба у различитим секторима, укључујући финансије, ланац снабдевања, здравствену заштиту и друге.

Што се тиче дигиталне имовине, у теорији су обрађене и систематизоване њене карактеристике на следећи начин:

(i) дигитална имовина представља симбол вредности или права, (ii) искључиво постоји у дигиталном облику, (iii) чува се и преноси дигиталним путем, (iv) може да буде предмет контроле. Такође, захтева се да је (v) индивидуализована (јединствена, без могућности умножавања или копирања), (vi) да се води уредна евиденција њеног издавања, поседовања и преноса и (vii) да се у правном промету прихвати као симбол одређене вредности или права.

Закон о дигиталној имовини регулише тржиште дигиталне имовине, док питања приватног права остају нерегулисана. Међутим, чак и да се донесу свеобухватни прописи о приватноправним аспектима дигиталне имовине, изазови се не завршавају будућим регулисањем на националним нивоима. Дигитална имовина је по самој својој природи глобална, нужно повезана са великим бројем држава. Њени корисници потичу из целог света, те потпадају под различите правне системе. Издаваоци дигиталне имовине имају своја седишта у различитим државама, а кључни учесници на тржишту као што су крипто берзе и мењачнице постоје у бројним државама и делују у целом свету. Све то подразумева бујну област деловања за међународно приватно право, имајући у виду да ће се приликом решавања спорова у приватноправним односима ових учесника на тржишту нужно јавити бројни страни елементи, те неизоставно поставити питања права које је за спорни однос меродавно.

Разлике националних законодавстава у областима приватног права су у самој сржи међународног приватног права. Разлике се превазилазе одређивањем меродавног права кроз специфичне норме које се називају колизионим нормама или нормама о одређивању меродавног права. Тренутно стање ствари је да не постоје колизионе норме које регулишу област дигиталне имовине у Србији, те ни њеног преноса. Слично је и у свету где постоје спорадични и изоловани покушаји да се ова област регулише. Присутне су тежње различитих међународних организација ка унификацији, као што је поменути УНИДРОИТ који је Принципима из 2023. године посветио једну главу питању меродавног права. Међутим, у питању је само тзв. „меко право“ (*soft law*) које национални законодавци могу потенцијално имплементирати у своје законодавство, али и смернице за арбитражне судове, који нису толико везани за национална решења као што су то домаћи судови.

Предмет овог рада биће одређивање меродавног права за пренос дигиталне имовине. Због свих карактеристика које су претходно наведене, дигитална имовина на умногоме нов начин дотиче бројна класична питања међународног приватног права, као што су међународна надлежност националних и арбитражних судова, меродавно право, институт јавног поретка и норми непосредне примене, признање и извршење судских и арбитражних одлука које се тичу дигиталне имовине. За потребе докторске дисертације, предмет овог рада биће ограничен на питања одређивања меродавног права у случају најважније активности у вези са дигиталном имовином – њеним преносом, те са тим нужно повезаним, института јавног поретка и норми непосредне примене у контексту (не)примене страног права као меродавног. На одговарајућим местима, биће потребно испитати одређени институт и у контексту признања и извршења страних судских и арбитражних одлука, поготово института јавног поретка и норми непосредне примене. Наведена

питања анализираће се у односу на два релеванта форума: националне и арбитражне судове.

Основни циљ докторске дисертације је да одговори на питања која се постављају у вези са њеним предметом – меродавним правом у споровима који се односе на пренос дигиталне имовине пред националним и арбитражним судовима. Приликом остварења овог задатка, кандидат ће настојати да спроведе анализу и понуди решења која су применљива у пракси, а која истовремено неће захтевати измене основних концепата међународног приватног права. Савремена технолошка достигнућа и појава нових института често се сматрају револуционарним изазовима који, како се често тврди, превазилазе постојећа решења и знања у различитим наукама, укључујући право. У овом контексту, кандидат ће настојати да у дисертацији идентификује и предложи правна решења за нове институте, као што су криптовалуте и дигитални токени, а која ће се ослањати на постојеће основе међународног приватног права, без потребе за њиховим радикалним преобликовањем.

У погледу остварења тог циља биће потребно извршити почетно дефинисање изазова који се јављају у погледу одређивања меродавног права за криптовалуте и дигиталне токене, имајући у виду њихове карактеристике. Те карактеристике биће важне не само ради упознавања са новим и ретко обрађиваним институтима, већ и у њиховом стављању у контекст тренутних решења међународног приватног права, поготово тачака везивања.

Наредни циљ је уједно и један од најважнијих, имајући у виду да је питање уобичајене квалификације у међународном приватном праву почетни и одлучујући корак пре одређивања меродавног права. Ради остварења овог циља, потребно је испитати таксономију различитих облика дигиталне имовине. Првобитно ће се извршити анализа правне природе криптовалута. Након тога, а једнако значајно, анализираће се правна природа дигиталних токена, имајући у виду да је потребно одредити природу сваког појединачног токена да би могло да се одреди меродавно право за сваког од њих. Биће потребно и одговорити на питање да ли се дигитална имовина уклапа у постојеће концепте, те потенцијално не захтева ни промене у законодавном оквиру, или је потребно засебно је регулисати новим колизионим нормама. Пример сукоба квалификација у области дигиталне имовине је очигледан у погледу криптовалута, које се могу посматрати као i) новац, ii) законско средство плаћања (*legal tender*) или iii) имовина. Бројни типови криптовалута са другачијим карактеристикама отежавају груписање у један од ова два основна начина квалификације. У складу са квалификацијом одређеног типа криптовалута, зависиће у крајњој линији и меродавно право које ће се применити на њихов пренос.

Када су утврђена питања и размотрени проблеми квалификације, даљи корак је одређивање меродавног права које национални или арбитражни суд треба да примени. Приватна права различитих држава разликују се у већој или мањој мери, при чему су нека решења толико супротна да примена једног или другог права може довести до потпуно различитих материјалноправних резултата, те до успеха различитих страна у спору. У погледу дигиталне имовине ове разлике су нарочито изражене, с обзиром на то да питања преноса и остале области уговорног, стварног, одштетног и трговинског права у погледу дигиталне имовине углавном нису

упоредно експлицитно регулисана. То само компликује ситуацију у којој судија или арбитар, пре него што приступе решавању спора проистеклог из дигиталне имовине, морају да одреде које је право меродавно. Опет, карактеристике дигиталне имовине отежаће примену већ постојећих тачака везивања. Ту поменути УНИДРОИТ принципи могу имати извесну улогу, али је она ограничена по више основа. Ауторово настојање у докторској дисертацији биће да анализира постојеће тачке везивања у Србији, Европској унији и упоредном праву у овом новом контексту, разматра препоруке које се дају од организација за унификацију приватног права и предлаже нове тачке везивања које су потенцијално више одговарајуће. У том циљу, биће потребно сагледати у којој мери постојеће тачке везивања могу послужити приликом одређивања меродавног права за пренос дигиталне имовине. Уколико одређена питања остану ван домашаја постојећих колизионих норми, биће нужно предложити решења у смислу члана 2 Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља (ЗМПП).

Осим тога, већ се дуго у међународној трговини заговара (и повремено примењује) концепт међународних трговачких обичаја, тзв. *lex mercatoria*. Како се одређене појединачне области комерцијалног света развијају, тако настају и одређена аутономна правила у оквиру тог система, а која учесници у њему поштују или би требало да поштују. С тим у вези, у последње време помиње се нови тип *lex mercatoria*, а у контексту дигиталне имовине и блокчејна, тзв. *lex cryptographia*. Циљ докторске дисертације састојаће се и у анализирању да ли аутономно право у области дигиталне имовине постоји, те, уколико је одговор на то питање позитиван, испитивању која би била садржина таквог аутономног права дигиталне имовине.

У склопу одређивања меродавног права, незаобилазна су и питања јавног поретка и норми непосредне примене. Државе различито приступају дигиталној имовини, пре свега криптовалутама, сматрајући их средством плаћања или изричито забрањујући да се криптовалуте посматрају као новац. Многе државе постављају и различита ограничења њиховог преноса, сматрајући да свако супротно поступање угрожава финансијску стабилност државе и омогућава криминалне активности, праће новца и финансирање тероризма. Сва та ограничења, различитог карактера, могу утицати на потенцијалну примену института јавног поретка и/или норми непосредне примене у овом контексту. Биће потребно извршити анализу материјалноправних решења у области дигиталне имовине и њиховог значаја као норми непосредне примене или јавног поретка. Такође, нужно је дефинисати њихов утицај на изабрано или резидуалним правилима одређено меродавно право.

3. ОПИС САДРЖАЈА (СТРУКТУРЕ ПО ПОГЛАВЉИМА) ДИСЕРТАЦИЈЕ

УВОД

I ПРЕДМЕТ И ЦИЉ

II ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

III МЕТОДЕ

ГЛАВА I

1. ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ БЛОКЧЕЈН ТЕХНОЛОГИЈЕ, ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ И ПАМЕТНИХ УГОВОРА

- 1.1. Блокчејн технологија
- 1.2. Дигитална имовина
 - 1.2.1. Криптовалуте (виртуелне валуте)
 - 1.2.2. Дигитални токени
 - 1.2.3. Хибридни токени (средство размене и имовинско право)
 - 1.2.4. Стабилни новчићи
- 1.3. Паметни уговори

2. ИЗАЗОВИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА У ОБЛАСТИ ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ

- 2.1. Циљеви и логика међународног приватног права
 - 2.1.1. Принцип најближе везе као основни принцип одређивања меродавног права
 - 2.1.2. Одређивање меродавног права пред судовима
 - 2.1.3. Одређивање меродавног права пред арбитражним судовима
- 2.2. Проблеми са којима се сусреће међународно приватно право у области дигиталне имовине
 - 2.2.1. Начелни проблеми одређивања меродавног права у области дигиталне имовине
- 2.3. Елемент иностраности у контексту преноса дигиталне имовине

ГЛАВА II

3. УОБИЧАЈЕНА КВАЛИФИКАЦИЈА КРИПТОВАЛУТА И ДИГИТАЛНИХ ТОКЕНА

- 3.1. Правна природа криптовалута и дигиталних токена
 - 3.1.1. Криптовалуте као новац и средство плаћања
 - 3.1.2. Криптовалуте и дигитални токени као бестелесне ствари
 - 3.1.3. Криптовалуте и дигитални токени као инструменти инвестирања
 - 3.1.4. Проблем квалификације хибридних токена
- 3.2. Сврставање дигиталне имовине под постојеће правне категорије
 - 3.2.1. Сврставање под правну категорију „уговори“
 - 3.2.2. Сврставање под правну категорију „својинскоправни односи“
 - 3.2.3. Сврставање под правну категорију „хартије од вредности“
- 3.3. Аутономна квалификација дигиталне имовине

ГЛАВА III

4. ОДРЕЂИВАЊЕ МЕРОДАВНОГ ПРАВА ЗА ПРЕНОС ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ

4.1. Мероводно право за уговорне односе и дигиталну имовину

4.1.1. Аутономија воље као тачка везивања

4.1.2. Мероводно право у одсуству аутономије воље

4.1.3. Међународни извори у области уговорног преноса дигиталне имовине

4.2. Мероводно право за стварноправне односе и дигиталну имовину

4.2.1. *Lex rei sitae* као тачка везивања

4.2.2. Друге потенцијалне тачке везивања

ГЛАВА IV

5. *LEX CRYPTOGRAPHIA* КАО НОВИ ОБЛИК *LEX MERCATORIA* У ОБЛАСТИ ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ

5.1. *Lex mercatoria* као меродавна правна правила у међународној трговини

5.2. Блокчејн арбитраже као седиште развоја *lex cryptographia*

5.2.1. Карактеристике блокчејн арбитража

5.2.2. Аутономни арбитражни правни поредак

5.3. Постојање, примењивост и ефикасност *lex cryptographia* као аутономног блокчејн правног поретка

ГЛАВА V

6. ЈАВНИ ПОРЕДАК И НОРМЕ НЕПОСРЕДНЕ ПРИМЕНЕ У ОБЛАСТИ ПРЕНОСА ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ ПРЕД НАЦИОНАЛНИМ И АРБИТРАЖНИМ СУДОВИМА

6.1. Јавни поредак

6.1.1. Јавни поредак пред националним и арбитражним судовима

6.1.2. Јавни поредак у контексту преноса дигиталне имовине

6.2. Норме непосредне примене

6.2.1. Норме непосредне примене пред националним и арбитражним судовима

6.2.2. Норме непосредне примене у контексту преноса дигиталне имовине

ЗАКЉУЧАК

ИЗВОРИ

ЛИТЕРАТУРА

2.1. Опис структуре по поглављима

Кандидат наводи да ће у уводном делу (**Увод**) докторске дисертације бити представљени предмет и циљеви рада, разлози одабира теме, научни и друштвени значај теме, методолошки приступ рада.

У почетној глави (**Глава I**) биће потребно установити основне карактеристике дигиталне имовине и блокчејн технологије. Све ове особине, а поготово децентрализованост, безгранични карактер, дистрибуираност и псеудонимност учесника доводе до проблема са којима се међународно приватно право до сада (углавном) није сусретало. У овој глави биће размотрени кључни изазови са којима се сусреће област одређивања меродавног права у контексту блокчејн технологије, поготово дигиталне имовине. Као предуслов за даље истраживање, првобитно ће бити анализирани појавни облици елемента иностраности у трансакцијама са дигиталном имовином, јер се тек уколико се испољи страни елемент активира примена међународног приватног права и настаје потреба за одређивањем меродавног права. Могу се чути мишљења да свака трансакција на блокчејн платформи нужно има „међународни“ елемент, с обзиром на то да је блокчејн мрежа дистрибуирана глобално и инхерентно је прекограничног карактера. Међутим, колега Јовановић сматра да само та чињеница није довољна да конкретна трансакција буде обухваћена страним елементом и тиме активира читав колизионни механизам и сродне правне институте. Страни елемент мора бити присутан у најмање још једном аспекту, на пример кроз држављанство, уобичајено боравиште или седиште страна у трансакцији, уколико су ти подаци познати или их је могуће идентификовати.

Одређивање меродавног права се врши путем колизионих норми, које се састоје од два елемента: правне категорије и тачке везивања. Правна категорија представља институт или област за коју се тражи меродавно право и углавном је формирана на начин који омогућава да колизионе норме имају што већи обим примене. Да би се за одређено питање у области преноса дигиталне имовине одредило меродавно право, прво је потребно то питање сврстати у одређену правну категорију. Такво сврставање се у међународном приватном праву назива квалификација (правне категорије). Имајући у виду да постоји велики број варијација у погледу дигиталне имовине, које се повећавају готово свакодневно, у **Глави II** биће потребно обрадити уобичајену квалификацију криптовалута и дигиталних токена, те извршити анализу њихове правне природе. Испитаће се и већа релевантност аутономне квалификације у области дигиталне имовине, и то у оном изворном значењу - тражењу заједничких појмова упоредноправно како би се универзално квалификовао један правни институт. Имајући у виду да је крипто имовина по самој својој природи глобална, буђење изворног значења аутономне квалификације потенцијално може бити оправдано.

У **Глави III** биће анализирано одређивање меродавног права за пренос дигиталне имовине. Циљ је да се пронађу решења у оквиру постојећег система колизионих норми или да се предложи нова, без потребе да се међународно приватно право подвргне било каквој великој промени парадигме, односно измени основних концепата и метода. У овом делу рада биће указано на то да се у области дигиталне имовине проблеми квалификације и одређивања меродавног права у

заједничкој интеракцији додатно компликују, што постаје очигледно на следећем примеру. Посебан проблем код квалификације и самим тим одређивања меродавног права јавља се код тзв. хибридних токена који се истовремено користе као средство размене (што је одлика криптовалута) и представљају једно или више имовинских права (што је одлика дигиталних токена). Они супстанцијалноправно имају компликован правни режим, будући да се на одговарајуће аспекте примењују и правила о криптовалутама и правила о дигиталним токенима. Наведено за последицу има и примену компликованијег колизионоправног режима, где ће бити потребно установити које право или права се примењују на пренос токена хибридне природе. У овом делу рада, на одговарајућим местима, аутор ће указати на решења из Нацрта Закона о међународном приватном праву ради оцене да ли овај релативно нови текст пружа више одговора у односу на постојећи закон или је, пак, потребно предложити његову адаптацију ради обухватања нових института које писци Нацрта нису могли предвидети.

У теорији се све више може чути да начин функцинисања децентрализованих система које се заснивају на блокчејну, самоизвршивост паметних уговора, те посебне платформе за решавање спорова на самом блокчејну, доводе до аутономног блокчејн правног поретка, који је независтан од било којег националног или међународног права. У контексту међународних трговачких обичаја познатих као *lex mercatoria*, ова аутономна правила у крипто свету се називају *lex cryptography*. Имајући у виду да прихватање постојања аутономног блокчејн правног поретка доводи до уклањања примене националног и међународног права, те самим тим и до нестанка потребе за одређивањем меродавног права јер би се *lex cryptography* аутоматски примењивала, у **Глави IV** биће размотрено, између осталог, питање постојања, примене и ефикасности аутономног блокчејн правног (па и арбитражног) поретка у области преноса дигиталне имовине.

Са одређивањем меродавног права су повезана и два општа института међународног приватног права: јавни поредак и норме непосредне примене. Национални и арбитражни судови на сличан начин приступају јавном поретку, али на различит начин нормама непосредне примене. Како су дигитална имовина и њен пренос све више регулисани принудним државним и међународним нормама, **Глава V** ће бити од великог значаја за анализу утицаја тих принудних норми на одређивање меродавног права за пренос крипто имовине.

У **Закључку** ће бити представљени резултати истраживања и закључна разматрања након обављене анализе, уз предлоге даљег развоја и регулисања материје колизионих норми у области преноса дигиталне имовине.

Даље ће бити наведени коначни **Извори** и **Литература** који су коришћени приликом израде докторске дисертације.

4. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

Хипотеза бр. 1

И поред специфичних карактеристика дигиталне имовине, могуће је подвести одређене врсте дигиталне имовине под већ постојеће правне институте.

Дигитална имовина има своја два основна облика. Међутим, у оквиру сваког од њих, постоје бројне подврсте са знатним разликама. Такође, постоје и они типови који имају двојаке карактеристике: и криптовалута и дигиталних токена, чиме се отежава правна квалификација. Пословни свет у пракси свакодневно ради на развоју нових облика, непрестано тежећи већој иновативности и специфичнијим карактеристикама. Приликом испитивања ове хипотезе постављају се бројна питања, на пример, да ли је могуће одређене типове криптовалута квалификовати као новац, а одређене типове дигиталних токена као хартије од вредности, односно сврстати их под већ постојеће институте који су регулисани супстанцијалним и колизионим правом.

Хипотеза бр. 2

Могуће је одредити меродавно право за пренос одређене врсте дигиталне имовине путем већ постојећих колизионих норми.

Имајући у виду период у коме је донет основни закон српског међународног приватног права – ЗМПП, он уопште не садржи реч дигитално (виртуелно или слично), а поготово не решава изричито ниједан проблем у области крипто имовине. Ни други домаћи закони који садрже колизионе норме не познају ниједну правну категорију која се односи на ову врсту имовине. Такође, ни Нацрт Закона о међународном приватном праву који детаљно регулише област одређивања меродавног права и представља један модеран законски текст, због године у којој је завршен (2014.) очекивано не садржи ништа у вези са дигиталном имовином. Србија ту није усамљена ни у упоредноправном контексту.

Кандидат је мишљења да, уколико се квалификација изврши на одговарајући начин и судија или арбитар постигну да одређени облик дигиталне имовине сврстају под већ постојећи институт, онда могу да примене познато колизионоправно решење. Хипотеза у раду је да постоје облици дигиталне имовине, како они главни, тако и њихове варијације и хибридни облици, који могу да се подведу под раније постојеће институте. То се може постићи тако што ће, сагледавши функцију одређеног облика дигиталне имовине, форум који решава пронаћи институт идентичне функције у *lex fori* окружењу, те на тај облик дигиталне имовине применити тачку везивања предвиђену за тај идентични институт. Кандидат сматра да није сврсисходно ни ефикасно осмишљавати нове колизионе норме за односе који се тичу дигиталне имовине, уколико је могуће извршити квалификацију сврставањем под постојеће правне институте, осим уколико постојећа решења не одговарају природи и карактеристикама дигиталне имовине.

Такође, у трансакцијама и правним односима, дигитална имовина ће врло често бити само један од чинилаца. Тако у стечајном, наследном или поступку за расподелу имовине између супружника, стечајни дужник, оставилац или супружници имају имовину која се састоји од различитих ствари, а криптовалуте и дигитални токени су само њен део. У том смислу, меродавно право за расподелу дигиталне имовине у стечајном, наследном или поступку за расподелу брачне тековине треба да буде исто као и за другу имовину у оквиру тих поступака.

У одређеним ситуацијама и у погледу појединих облика дигиталне имовине, неће бити могуће применити постојеће тачке везивања које се заснивају на конекситету са одређеном територијом или одређеним лицем. Тада ће бити потребно пронаћи нове тачке везивања, које до сада нису биле познате у колизионом праву.

Хипотеза бр. 3

Тачке везивања које се заснивају на вези са одређеном територијом или одређеним лицем/лицима често нису одговарајуће за дигиталну имовину.

У погледу одређивања меродавног права за пренос дигиталне имовине, биће узети у обзир њени различити облици. Чак и када се у претходном кораку (уобичајена квалификација) идентификује одговарајућа правна категорија, постојеће тачке везивања могу бити неадекватне због специфичности дигиталне имовине. Тако је, приликом одређивања меродавног права за апстрактни новац (обрачунске јединице), устаљена *lex monetae* као тачка везивања. Она представља право државе која је предвидела монетарну јединицу као своју, државе која је дала име монети и одредила референтни систем вредности. Међутим, чак и када би се одређени тип криптовалуте квалификовао као новац, иза већине криптовалута не стоји ниједна држава, што је управо и почетна идеја њиховог постојања, те је *lex monetae* за тај тип непримењива. Уколико се одређени типови дигиталне имовине сврстају под бестелесне ствари, за многе имовинскоправне односе као меродавно право се предвиђа *lex rei sitae*. И поред тога што је међународно право већ пронашло начин да се избори са бестелесном имовином, насупрот телесној за коју је ово правило настало, децентрализованост дистрибуиране мреже (блокчејн мреже) по нодовима широм света, поставља додатне изазове пред ову класичну тачку везивања. Дигитална имовина наводи на преиспитивање познатих тачака везивања за одређивање меродавног права, јер се већина базира на повезаности са одређеном територијом (*lex rei sitae*, *lex loci solutionis*, *lex loci delicti commissi*) или са одређеним субјектима у односу (*lex nationalis*, *lex domicilii*, уобичајено боравиште, седиште, место пословања). Проблеми са првом групом већ су донекле објашњени, а доминантна анонимност, односно псеудонимност у обављању крипто трансакција ствара проблеме за тачке везивања из друге групе.

Хипотеза бр. 4

Специфичне тачке везивања за пренос дигиталне имовине неће одговарати свим типовима дигиталне имовине, којих је велики број.

И поред тога што крипто заједница тежи *one-stop-shop* решењима, уколико су потребне нове колизионе норме, због диверзификације правних односа и института, није могуће осмислити једну колизиону норму за све односе везане за пренос дигиталне имовине. Постојећи облици дигиталне имовине имају бројне

специфичне карактеристике, разликујући се међусобно. То онемогућава да сви потпаду под једну широку правну категорију, па чак ни у уже правне категорије за појединачне правне односе (уговорне, својинскоправне).

У теорији почиње да се наводи као значајна тачка везивања за дигиталну имовину место регистрације. То је оправдано ако узмемо у обзир да државе које уређују дигиталну имовину одређују надзорне органе који ће вршити контролу над пружаоцима услуга и уједно водити њихову евиденцију. У Србији надлежност два надзорна тела је строго подељена: Народна банка Србије је задужена у делу који се односи на криптовалуте, док је Комисија за хартије од вредности задужена у делу који се односи на дигиталне токене, као и дигиталну имовину која има одлике финансијских инструмената. Проблем задају и овде хибридни токени, који због својих двојаких карактеристика, потпадају под надлежност оба органа. Имајући у виду да се активности ових надзорних органа, које се сведе на одлучивање у управним поступцима, доношење подзаконских аката, надзор над обављањем послова и остваривање других права и обавеза надзорног органа, обављају према домаћем праву (*lex fori*), јасан је значај које има право државе чије је надзорно тело. Издавање дигиталне имовине потпада под одобрење тих тела. Стога, те активности морају бити у складу са правом којим се ти органи руководе. Тамо где се дигитална имовина или пружаоци услуга региструју, ради се о принципу *lex registrationis*. Међутим, једна од главних карактеристика дигиталне имовине је децентрализованост (што постојећа регулатива жели да ограничи). Несумњиво ће тржиште и даље тежити проналажењу механизма ка што већој децентрализацији и независности од било којег центра моћи, те у односу на такве системе који нису повезани ни са једним *situs*-ом, неће бити могуће применити принцип *lex registrationis*.

Хипотеза бр. 5

Аутономија воље има примаран значај приликом одређивања меродавног права за пренос дигиталне имовине и највише одражава вредности због којих је таква врста имовина настала.

Хипотеза је да ће у погледу преноса дигиталне имовине, аутономија воље странака бити полазна и примарна тачка везивања, што значи да ће странке имати право да изаберу право које ће бити меродавно за њихов однос. Аутономија воље се и уклапа у карактеристике дигиталне имовине, имајући у виду да оне и настају да подрже *peer-to-peer* трансакције и уклоне посредника, те се заснивају на аутономији воље учесника у односу. Стога, учесницима у трансакцији треба допустити да изаберу меродавно право, где ће бити изазовно анализирати на који начин се воља странака може испољити, изричито или прећутно, опет имајући у виду карактеристике дигиталне имовине.

Међутим, да би се испитао домашај аутономије воље, биће потребно решити питање појавног облика страног елемента у трансакцијама са дигиталном имовином. Као што је већ објашњено, од страног елемента зависи да ли ће се уопште активирати механизам међународног приватног права, али од његовог постојања зависи и да ли странке могу бирати меродавно право у међусобном односу и који је домашај тако изабраног права. Правило је да стране у уговору могу изабрати страно меродавно право и у чисто домаћем односу, али је таква

аутономија воље материјалноправна. Да би избор имао колизионоправно дејство, те наметнуо примену диспозитивних и императивних норми страног права, нужно је да постоји страни елемент.

УНИДРОИТ Принципи као примарну тачку везивања за својинскоправне аспекте дигиталне имовине предвиђају аутономију воље, која иако широко распрострањена тачка везивања за уговорне односе, није уобичајена за питања својинских односа. Стога, биће потребно испитати домашај аутономије воље и њена ограничења у односу на трећа лица.

Хипотеза бр. 6

И поред тврдњи да настаје нови аутономни правни поредак *lex cryptographia*, постоји велики број случајева када се та аутономна правила неће примењивати, неће бити довољна или уопште извршива.

Lex cryptographia се повезује са настанком блокчејн арбитражног поретка, који се јавља након ступања блокчејн арбитража на светски терен решавања спорова. Блокчејн арбитража је онлајн начин решавања спорова на самом блокчејну (*on-chain*) за разлику од традиционалних механизма којима се спорови решавају ван блокчејн мреже (*off-chain*). За то служе посебне платформе које се баве решавањем спорова који произилазе из паметних уговора, дигиталне имовине и генерално блокчејна, али и оних класичних, од раније познатих спорова. Имајући у виду да постоји могућност да се цела трансакција и решавање спорова спроведе на самом блокчејну, те одлука изврши уз помоћ паметних уговора, у теорији се јављају мишљења да је настао аутономни блокчејн арбитражни поредак, независан од било којег националног права.

Иако теорије о аутономној арбитражи нису новина, кандидат Јовановић сматра да се код блокчејн арбитраже иде и значајан корак даље. Уколико се испостави да постоје аутономна правна правила која се, након доношења одлуке блокчејн арбитражног суда, самостално спроводе без утицаја воље дужника или извршних органа државе, онда се ради о аутономном поретку у правом смислу те речи. То не значи да је *lex cryptographia* само аутономна у односу на националне законе, већ и у односу на међународне конвенције, јер у таквом случају сама Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука која омогућава признање и извршење страних арбитражних одлука ван граница државе у којој је одлука донета, постаје сувишна.

Чак и уколико се утврди да постоји тзв. аутономни блокчејн правни поредак који је оличен у *lex cryptographia*, кандидат је мишљења да се он заснива на врло лимитираним правилима да би представљао један заокружен самостални поредак. Такође је мишљења да ће се приликом испитивања хипотезе испоставити да у блокчејн арбитражама, као главном покретачу примене овог аутономног поретка, аутономни правни поредак постоји само у оним случајевима у којима је могуће аутоматски извршити одлуку блокчејн арбитражног суда на самом паметном уговору. У свим другим случајевима, где је потребна активност дужника из одлуке или суда, аутономни блокчејн правни поредак не постоји (макар не у довољној мери) или није спроводив.

Област дигиталне имовине у различитим државама испуњена је бројним принудним нормама које спадају под јавни поредак или норме непосредне примене, а које представљају ограничења аутономије воље и на другачији начин одређеног меродавног права.

У контексту дигиталне имовине морају се примењивати бројни финансијски прописи, правила која се односе на спречавање прања новца и финансирања тероризма. Националне банке различитих држава такође заузимају ставове о дигиталној имовини. Комисије за хартије од вредности будно посматрају да ли се одређени облици дигиталне имовине који се издају на тржишту могу сматрати финансијским инструментима. С обзиром на осетљивост материје и обазрив приступ међународних организација, држава и регулатора, судије и арбитражи морају да обрате пажњу на различита ограничења у материји дигиталне имовине, те да их примене као норме јавног поретка или непосредне примене.

У овом контексту биће потребно сагледати и тренутно скромну упоредну праксу пред националним судовима различитих држава, који су се већ сусретали са овим питањима у поступцима признања или поништаја арбитражних одлука. Најчешће се у теорији помињу, те их је кандидат размотрио, два репрезентативна случаја пред кинеским и грчким судом.

Суд у Шенжену је поништио домаћу арбитражни одлуку сматрајући да је досуђивање штете у америчким доларима уместо у криптовалутама противно јавном интересу, оличеном пре свега у заштити кинеског поретка и стабилности финансијског тржишта. Арбитражни суд је одредио еквивалент криптовалутама у америчким доларима, те досудио тај износ тужиоцу. На такав начин, према мишљењу кинеског суда, арбитражни суд је поступио супротно прописима које је заједнички донела Народна банка Кине и још четири утицајних државних институција, а којима се забрањују послови размене између фиат валута и криптовалута. Са друге стране, кинески судови су у појединим предметима препознали биткоин као виртуелну робу или виртуелну имовину, па је вероватно да арбитражна одлука не би била поништена да је захтеван повраћај „робе“, односно „имовине“, уместо што је извршена размена криптовалута у фиат валуту. Овај пример показује колико је важно спровести адекватну квалификацију дигиталне имовине.

На европском континенту, интересантан је судски поступак пред грчким судом, тим пре јер је реч о признању стране арбитражне одлуке према Њујоршкој конвенцији, која предвиђа ограничене разлоге за одбијање признања одлуке који се примењују у 172 државе света. Арбитражном одлуком донетом у САД-у досуђена је накнада штете у биткоину. Грчки суд је сматрао да је одлука у којој је досуђено плаћање одређеног дуга у биткоину супротна јавном поретку, јер подржава пореску евазију и омогућава економски криминал, узрокујући несигурност у трговинским трансакцијама на штету националне економије.

5. МЕТОДИ КОЈИ ЋЕ СЕ У ИСТРАЖИВАЊУ ПРИМЕНИТИ

Имајући у виду актуелност и иновативност теме, биће потребно користити велики број метода научног истраживања приликом израде докторског рада.

Почетни метод ће бити **нормативни (догматички)**, имајући у виду да доношење регулатива на различитим нивоима у области дигиталне имовине свакако доприноси развоју науке и смањењу правне несигурности. Нормативним методом се остварују неколико врста задатака: утврђује се значење правних норми, односно њихове садржине и утврђују појаве из којих се ова садржина састоји, те веза између њих у погледу састава и функционисања. Изучавањем конкретног права управо настаје правна догматика, а та духовна, мисаона садржина правних норми се остварује путем тумачења права.

Примена **телеолошког (циљног) метода** имаће значаја ради сагледавања које су тачне потребе *Web 3* сектора, те прилагођавања правних института у области дигиталне имовине и решавања спорова тим потребама. Међутим, како потребе иновација нису једине, биће нужно усаглашавање и са основним вредностима друштва и правног система, које не могу (и не смеју) бити жртвоване.

Упоредноправни метод, иако секундарни метод у праву, је у изради ове докторске дисертације, из више разлога, неизоставан. У питању је област која има глобални значај и утицај, те најбоље праксе из целог света морају бити праћене како би сви учесници у односу остварили своје циљеве. Такође, како ниједно право не решава свеобухватно питања која могу да се појаве, сагледавање решења из осталих правних система биће корисно ради давања предлога судијама и арбитрама за поступање, као и законодавцу за будући развој материје. Ретке су државе које су донеле посебне колизионе норме о дигиталној имовини и биће потребно сагледати њихова регулаторна решења.

Имајући у виду да је право у свим својим димензијама друштвена појава, спознаја права подразумева и разумевање свих друштвених процеса у које је оно интегрисано. **Узрочно-објашњавајући метод** изучава право као узрок и последицу извесних чиниоца, те уврђује какво дејство право има на друге појаве. За ову дисертацију значајни су пре свега процеси који се тичу социологије, политикологије и економије. Стога, премда ванправни, аутор ће се у дисертацији користити **политиколошким и социолошким методом**, јер без узимања у обзир утицаја одређене правне квалификације и тачке везивања на субјекте и њихове трансакције у вези са дигиталном имовином, истраживање теме од приметног друштвеног и економског значаја не би било потпуно. Праћење понашања субјеката у правном промету и економских подстицаја је нужно ради сагледавања сврсисходности, оправданости и ефикасности постојећих и предложених решења. Повезано са упоредноправним методом, различите државе имају сопствене политике према крипто имовини и поготово криптовалутама, а те политике опредељују не само супстанцијална права и обавезе учесника у правним односима, већ и колизионо право. Познато је да иза сваке колизионе норме законодавац следи државни интерес који предвиди за сваки конкретан правни однос који колизиона норма уређује.

Метод евалуације (филозофски, аксиолошки метод) треба да омогући доношење одређених *de lege ferenda* предлога, како би се пронашла најбоља решења за решавање спорова у вези преноса дигиталне имовине. Правна аксиологија испитује право са гледишта вредности. Управо на овом месту се укршта нормативно сазнање права са вредностима које треба да се остваре, а до којих се дошло применом узрочно-објашњавајућег метода. Блокчејн заједница

почива на одређеним вредностима које су испољене и кроз карактеристике дигиталне имовине, што се посебно огледа у „бунту“ из којег је и настала прва светска криптовалута – биткоин. Поред тих вредности, економски циљеви појединаца, држава, корпорација и друштва у целини морају бити уважени, уз поштовање јавног интереса и правне сигурности. Регулатори имају дужност да обезбеде њихово поштовање, што само понекад успешно и остварују.

6. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Кандидат Стефан Јовановић очекује да ће рад на тему одређивања меродавног права за пренос дигиталне имовине, који је заснован на примени претходно размотрених метода, пружити значајан допринос домаћој и иностраној науци међународног приватног права, арбитражног права и права дигиталне имовине. Поред научног значаја, ову тему сматра од важности и за практичну примену у све три наведене области.

У домаћој науци међународног приватног права нема ниједног монографског рада или научног чланка на ову тему. У иностраној литератури постоји једно велико дело које чини зборник радова о блокчејну и међународном приватном праву. На почетку те монографије је наведено да према најбољем знању уредника не постоји ниједан сличан подухват. Према нашем најбољем знању, ова докторска дисертације биће прво свеобухватно дело, написано од стране једног аутора, на тему преноса дигиталне имовине и одређивања меродавног права на домаћој (а потенцијално и међународној) научној сцени.

Приликом писања докторске дисертације на актуелну и са научног гледишта значајну тему која се налази у почетној фази истраживања, биће потребно користити све могуће и расположиве изворе. У том смислу, књиге и научни чланци у часописима и зборницима у иностранству и Србији представљаће важну грађу за анализу питања која се тичу међународног приватног права, арбитраже и дигиталне имовине. Генерални (општи) извори о прве две поменуте области су бројни и они ће послужити за успостављање темеља и примењивање правила ове две области у новом контексту. Са друге стране, извори који се тичу специфично дигиталне имовине, посебно они који је разрађују на свеобухватан начин, су малобројни. Многи аутори који се хватају у коштац са материјом дигиталне имовине то раде на нивоу кратких интернет чланака, не упуштајући се у детаљне научне анализе, али ће и ти извори бити од великог значаја за израду ове докторске дисертације. Стога, она има потенцијал да буде свеобухватно дело на тему квалификације дигиталне имовине у контексту међународног приватног права, одређивања меродавног права за пренос дигиталне имовине, анализе постојања аутономног блокчејн правног поретка, као и јавног поретка и норми непосредне примене у контексту преноса дигиталне имовине. За будуће ауторе који се баве питањима крипто имовине и меродавног права, опших института међународног приватног права, арбитражног права и генерално решавања спорова, дисертација може бити значајан извор за даље научне доприносе у наведеним областима.

Након свеобухватног истраживања теме ове докторске дисертације, очекује се да ће судије и арбитраи добити јасне смернице о критеријумима који треба да се

примењују приликом одређивања меродавног права за пренос различитих облика дигиталне имовине. Ове смернице ће узети у обзир специфичне карактеристике дигиталне имовине и заштићене интересе странака, а истовремено ће очувати основне принципе међународног приватног права. Такође, истраживање бројних ограничења у предметној области и њиховог потенцијалног дејства као норми јавног поретка или непосредне примене, биће корисно за различите будуће анализе судија и арбитражних већа. Очекивани резултат је и да се законодавцу пружи могућност сагледавања смера будуће реформе колизионог права у складу са новим изазовима које доноси дигитална имовина.

7. ЗАКЉУЧАК

На основу изнетог у овом извештају, предложене полазне литературе и објављених радова кандидата Стефана Јовановића, као и успешне одбране пројекта докторске дисертације, известиоци сматрају да је реч о изузетно значајној теми која заслужује да се о њој напише докторска дисертација. Слободни смо да Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Правног факултета, као и Већу правно-економских наука Универзитета у Београду, предложимо да се кандидату Стефану Јовановићу одобри израда докторске дисертације, с тим да се тема коригује тако да гласи „**Меродавно право за пренос дигиталне имовине у прекограничним трансакцијама**“. Комисија предлаже да се за ментора одреди др Владимир Павић, редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета.

У Београду, 5. децембра 2024. год.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Владимир Павић, редовни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета

Др Маја Станивуковић, редовни професор
Универзитета у Новом Саду – Правног факултета

Др Марко Јовановић, ванредни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета

8. ПРЕЛИМИНАРНИ ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ

Кандидат Јовановић наводи да ће при изради докторске дисертације, осим у наставку наведене литературе, бити коришћена и друга литература и извори.

8.1. Књиге и научни чланци у часописима и зборницима

1. Ali Shahla, Sabine Katrin Heuhaus, The Emergence of Soft Law as an Applicable Source of Procedural and Substantive Law, *Cambridge Compendium of International Commercial and Investment Arbitration*, (eds. Stefan Kröll, , Andrea K. Bjorklund, Franco Ferrari), Cambridge University Press, 2023.
2. Bariatti Stefania, *Cases and Material on EU Private International Law*, Hart Publishing, 2011.
3. Barraclough Andrew, Jeff Waincymer, Mandatory Rules of Law in International Commercial Arbitration, *Melbourne Journal of International Law*, Vol 6, 2005.
4. Berger Klaus Peter, To What Extent Should Arbitrators Respect Domestic Case Law, The Application of Substantive Law by International Arbitrators (eds. Fabio Bortolotti, Pierre Mayer), International Chamber of Commerce, 2014.
5. Bermann A. George, Mandatory rules of law in international arbitration, *Conflict of Laws in International Arbitration*, (eds. Franco Ferrari, Stefan Kroll), 2011.
6. Bonomi Andrea, Mandatory Rules in Private International Law – The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment, *Yearbook of Private International Law*, (eds. Petar Šarčević, Paul Volken), Volume I, 1999.
7. Bonomi Andrea, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani, Introduction: The Blockchain as a Challenge of Traditional Private International Law, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
8. Born Gary, *International Commercial Arbitration*, Volume II, Kluwer Law International, 2009.
9. Born Gary B., *International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing*, Kluwer Law International, 2006.
10. Briggs Adrian, *The Conflict of Laws*, Third Edition, Oxford University Press, 2013.
11. Burckhardt Peter, Philipp Groz, The Law Governing the Merits of the Dispute and Awards ex Aequo et Bono, *International Arbitration in Switzerland: A Handbook for Practitioners*, Second Edition, (eds. Elliott Geisinger, Nathalie Voser), 2013.
12. Vagts F. Detlev, *Transnational Business Problems*, Second Edition, Foundation Press, 1998.
13. Varady Tibor, John J. Borcello III, Stefan Kroll, Arthur T. Von Mehren, *International Commercial Arbitration: a Transnational Perspective*, Sixth Edition, 2015.
14. Варади Тибор, Бернадет Бордаш, Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Међународно приватно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Деветнаесто издање, Београд, 2020.
15. Васиљевић Мирко, Татјана Јевремовић Петровић, Јелена Лепетић, *Компанијско право: право привредних друштава*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2023.

16. Vernon H. David, Louise Weinberg, William L. Reynolds, William M. Richman, *Conflict of Laws: Cases, Materials and Problems*, Second Edition, LexisNexis, 2002.
17. Villata Francesca C., Cryptocurrencies and Conflict of Laws, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
18. Volken Paul, How Common are the General Principles of Private International Law? America and Europe Compared, *Yearbook of Private International Law*, (eds. Petar Šarčević, Paul Volken), Volume I, 1999.
19. Вујичић Јован, Употреба UNIDROIT начела при попуњавању правних празнина у Бечкој конвенцији о међународној продаји робе, *Liber Amicorum in Honour of Radovan D. Vukadinović* (ур. Allan F. Tatham, Витомир Г. Поповић, Јелена Вукадиновић Марковић), Бања Лука, Крагујевац, 2020.
20. Вуковић Игор, Кривичноправна заштита дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
21. Gaillard Emmanuel, John Savage, *Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 1999.
22. Goh Escolar Gérardine, The Role and Prospects of Private International Law Harmonisation in the Area of DLT, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
23. Guillaume Florence, Aspects of private international law related to blockchain transactions, *Blockchains, smart contracts, decentralized autonomous organisations and the law*, (eds. Kraus, Daniel; Obrist, Thierry; Hari, Olivier), Edward Elgar Publishing, 2019.
24. Guillaume Florence, Sven Riva, Blockchain Dispute Resolution for Decentralized Autonomous Organizations: The Rise of Decentralized Autonomous Justice, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
25. Дамњановић Николија, Квалификација правних односа учесника *blockchain* мреже криптовалута, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
26. Дамњановић Николија, Правна природа криптовалута, *Harmonius - Journal of Legal and Social Studies in South East Europe*, 2022.
27. De En Goh Gabriel R., Smart Contract Disputes and Public Policy in the ASEAN+6 Region, *Digital Law Journal*, Vol 3, No 4, 2022.
28. Дивљак Љ. Драго, Примена принципа технолошке неутралности у праву електронске трговине на националном и међународном плану, *Liber Amicorum in Honour of Radovan D. Vukadinović* (ур. Allan F. Tatham, Vitomir G. Popović, Jelena Vukadinović Marković), Banja Luka, Kragujevac, 2020.
29. Dimitropoulos Georgios, The Law of Blockchain, *Washington Law Review*, Volume 95, Number 3, 10-2020.
30. Дика Михајло, Гашо Кнежевић, Срђан Стојановић, *Коментар Закона о међународном приватном и процесном праву*, Београд, 1991.
31. Dicey, Morris, *The Conflict of Laws*, Third Supplement to the Thirteenth Edition, (ed. Sir Lawrence Collins with specialist editors), London, 2003.

32. Durovic Mateja, Franciszek Lech, The Enforceability of Smart Contracts, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, br. 1/2019.
33. Durovic, Mateja, André Janssen. 2019. The Formation of Smart Contracts and Beyond: Shaking the Fundamentals of Contract Law?. 4. *Smart Contracts and Blockchain Technology: Role of Contract Law*, ed. Larry A. DiMatteo, Michel Cannarsa, Cristina Poncibò. Cambridge: Cambridge University Press.
34. Dylag Matthew, Harrison Smith, From cryptocurrencies to cryptocourts: blockchain and the financialization of dispute resolution platforms, *Information, Communication & Society*, 26:2, 2023.
35. Ђорђевић Славко, Златан Мешкић, *Међународно приватно право I – општи део*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2016.
36. Ђундић Петар, Улога воље странака приликом одређивања меродавног права за вануговорну одговорност за штету у европском међународном приватном праву, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад 2010, vol. XLIV, бр. 3.
37. Ђуровић, Андреа, Паметни уговори као иновација у праву осигурања, *Право и привреда* 3/2020.
38. El Harrak Mehdi, Do Smart Contracts Need New Conflict-of-Laws Rules?, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
39. Emmert Frank, Blockchain and Private International Law – The Perspective of the United States of America, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
40. Живковић Милош, Права на дигиталној имовини, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
41. Župan Mirela, *Pravo najbliže veze u hrvatskom i europskom međunarodnom privatnom ugovornom pravu*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2006.
42. Ivanova K. A., Madi Myltykbaev, D. D. Shtodina, The concept of cyberspace in international law, *Law Enforcement Review* 6(4):31-44, 2022.
43. Јакшић Александар, *Међународно приватно право – општа теорија*, Службени гласник, Београд, 2017.
44. Јакшић Александар, *Међународно грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2016.
45. Јакшић Александар, *Грађанско процесно право*, Петнаесто издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022.
46. Јакшић Александар, *Међународно приватно право*, Службени гласник, Београд, 2021.
47. Јакшић Александар, *Међународна трговинска арбитража*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2003.
48. Јакшић Александар, *Европска Конвенција о људским правима и основним слободама-Коментар*, Београд, 2006.
49. Joachim Bonell Michael, Towards a Legislative Codification of the UNIDROIT Principles, *Sharing International Commercial Law across National Boundaries*, (eds. Camilla B Andersen, Ulrich G Schroeter, 2008.

50. Jovanović Marko, Arbitrability of Consumer Disputes, *Preoblikovanje granica arbitrabilnosti: da li napredujemo?*, Stalna arbitraža pri Privrednoj komori Srbije, 2018.
51. Јовановић Марко, О неким разликама између трговинске и инвестиционе арбитраже, *Право и привреда*, 4-6, 2018.
52. Јовановић Небојша, Трговање дигиталном имовином, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
53. Јовановић Небојша, Вук Радовић, Мирјана Радовић, *Трговинско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2020.
54. Jovanović Stefan, Arbitration in Smart Contracts Disputes: A Look Into the Future, *Belgrade Law Review* 4/23.
55. Јовановић Стефан, Признање и извршење одлука блокчејн арбитража према Њујоршкој конвенцији, (семинарски рад одбрањен на Правном факултету)
56. Јовановић Стефан, Меродавно право за арбитрабилност предмета спора: *lex fori*, *lex arbitri* и њихове алтернативе, *Право и привреда*, 3/2021.
57. Јовичић Катарина, Слободан Вукадиновић, Неизвршење уговора, одговорност и накнада штете, Институт за упоредно право, Београд, 2023.
58. Klasiček Damir, Autonomija u međunarodnom privatnom pravu – novije tendencije, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 56 No. 2-3, 2006.
59. Kleiner Caroline, The Law(s) Applicable to Central Bank Digital Currencies, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
60. Kleczewski Anne-Grace, The Good, the Bad and the Ugly: The Private International Law, the Crypto Transactions and the Pseudonyms, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
61. Кнежевић, Гаšo, Владимир Павић, *Арбитража и АDR*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013.
62. Kosters J., Public Policy in Private International Law, *The Yale Law Journal*, Vol. 27, No. 7, 1920.
63. Костић Светислав В., Лидија Живковић, Порески третман дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
64. Krysa Felix, Taxonomy and Characterisation of Crypto Assets in Private International Law, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
65. Lazić Milan, Srđan Dragičević, Cryptoassets and Arbitration in Serbia, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava* br. 2/2023.
66. Lastowka Greg, Dan Hunter, The Laws of the Virtual Worlds. *California Law Review*, Vol. 92, No. 1, 2004.
67. Lefèvre Françoise, Nicolas Delwaide. 2019. Resolving Smart Contracts' Disputes Through Arbitration: Thoughts And Perspectives. 226. *Liber Amicorum CEPANI (1969-2019): 50 Years of Solutions*, eds. Dirk De Meulemeester, Maxime Berlingin.
68. Lehmann Matthias, Who Owns Bitcoin? Private Law Facing the Blockchain, *Minnesota Journal of Law, Science & Technology* Minnesota Journal of Law, Science & Technology, Volume 21, Issue 1, 2-7-2020.

69. Lehmann Matthias, Hannes Meyle, The Law Applicable to Stablecoins, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheeza Lalani), 2023.
70. Lew D. M. Julian, Mistelis A Loukas, Kroll M Stefan, *Comparative International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, 2003.
71. Lutz Tobias, The Tort Law Applicable to the Protection of Crypto Assets, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheeza Lalani), 2023.
72. Матановић Александар, Инфраструктура тржишта и технологија дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
73. Mathis Bruno, Should Crypto-Asset Regulation be Technology-Neutral, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheeza Lalani), 2023.
74. Meyer Tomas, How to Drill the Internet – New Regulations on Digital Change at the EU Horizon, *Proceedings of the 34th Meeting of Kopanonik School of Natural Law – Slobodan Perović*, Belgrade, 2021.
75. Михаиловић Јована, Ивана Терзић Даниловић, Улога Народне банке Србије и Комисије за хартије од вредности у надзору над тржиштима дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
76. Michael Johnson Phillip, *Private International Law, Intellectual Property and the Internet*, Queen Mary University of London, doctoral dissertaion, 2005.
77. Michaels Ralf, The Dual Privatisation of Law in Globalisation, *Global Private International Law: Adjudication without Frontiers*, (eds. Horatia Muir Watt, Lucia Bizikova, Agatha Brandao de Oliveira, Diego P. Fernandez Arroyo), 2019.
78. Michaels Ralf, Is Arbitration Autonomous?, *The Cambridge Companion to International Arbitration*, (ed. Chin Leng Lim), 2021.
79. Michaels Ralf, Roles and Perceptions of International Arbitrators, An Introduction, *International Arbitration and Global Governance, Contending Theories and Evidence*, (eds. Walter Mattli, Thomas Dietz), Oxford University Press, 2014.
80. Morishita Tetsuo, Blockchain and Japanese Private International Law, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheeza Lalani), 2023.
81. Morishita Tetsuo, Technical Description of DLT for Conflicts Lawyers, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheeza Lalani), 2023.
82. Morris J. H. C., North P. M., *Cases and Materials on Private International Law*, Butterworths, London, 1984.
83. Moses Margaret L., *The Principles and Practice of International Commercial Arbitration*, Cambridge University Press, 2008.
84. Мотика Жељка, Бели папир и издавање дигиталне имовине – дигиталних токена, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.

85. Moura Ramos Manuel Rui, Public Policy in the Framework of the Brussels Convention. Remarks on Two Recent Decisions by the European Court of Justice, *Yearbook of Private International Law* (eds. Petar Šarčević, Paul Volken), Volume II, 2000.
86. Mustill Michael, The New Lex Mercatoria: The First Twenty-five Years, (eds. João Bosco Lee and Daniel de Andrade Levy), *Revista Brasileira de Arbitragem*, Comitê Brasileiro de Arbitragem CBAr & IOB, Kluwer Law International, Volume XIV Issue 54, 2017.
87. Николић Андреа, Проблематика регулисања норми непосредне примене - стање и перспективе, *Право и привреда*, бр. 1/3, 2017.
88. Ненад Тешић, О извршењу на дигиталним добрима, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
89. Oreste Pollicino, Marco Bassini, The law of the Internet between globalization and localization, *Transnational Law: Rethinking European Law and Legal Thinking*, (eds. Miguel Maduro, Kaarlo Tuori, Suvi Sankari), Cambridge 2014.
90. Ortolani Pietro, The impact of blockchain technologies and smart contracts on dispute resolution: arbitration and court litigation at the crossroads, *Uniform Law Review*, Volume 24, Issue 2, 2019.
91. Ortolani Pietro, Recognition and Enforcement of the Outcome of Blockchain-Based Dispute Resolution, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
92. Павић Владимир, Марко Јовановић, Еволуција принципа уређивања приватноправних односа са елементом иностраности у српским кодификацијама међународног приватног права, ин: Радовић Вук [ед.] *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, Београд, 2020.
93. Pavic Vladimir, Annulment of Arbitral Awards, *International Commercial Arbitration Investment and Commercial Arbitration – Similarities and Divergences*, (eds. Christina Knahr, Christian Koller, Walter Rechberger and August Reinisch), Eleven International Publishing, 2010.
94. Pavic Vladimir, Application of the Foreign Public Law and Article 7(1) of the Rome Convention, *ELSA Selected Papers on European Law*, Vol. 9, No. 2, 1998.
95. Пак Милан, *Међународно приватно право*, Београд, 1986.
96. Paulsson Marike, *The 1958 New York Convention in Action*, Wolters Kluwer, 2016.
97. Papeil Anne-Sophie, Conflict of overriding mandatory rules in arbitration, *Conflict of Laws in International Arbitration*, (eds. Franco Ferrari, Stefan Kroll), 2011.
98. Поповић Душан, Интелектуална својина и дигитална имовина, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
99. Перовић С. Јелена, *Стандардне клаузуле у међународним привредним уговорима*, Економски факултет Универзитета у Београду, 2012.
100. Prévost Emeric, The Law Applicable to Digital Representations of Off-chain Assets, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
101. Pryles Michael, Application of the Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration, *The University of New South Wales Law Journal*, Volume 31(1), 2008.

102. Raskin Max, The Law and Legality of Smart Contracts, *Georgetown Law Technology Review*, Vol 1:2, 2017.
103. Rabel Ernst, *The Conflict of Laws: A comparative Study*, Second Edition, The University of Michigan Press, 1964.
104. Radicati di Brozolo G. Luca, International Commercial Arbitration and Private International Law, *Cambridge Compendium of International Commercial and Investment Arbitration*, (eds. Stefan Kröll, , Andrea K. Bjorklund, Franco Ferrari), Cambridge University Press, 2023.
105. Радовић Вук, Компанијскоправни аспекти учесника на тржишту дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
106. Радовић Мирјана, *Чување и администрирање (депозит) хартија од вредности*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014.
107. Радовић Мирјана, Појам и врсте дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
108. Радовић Мирјана, Стабилни новчићи као посебан облик дигиталне имовине – правна анализа, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније* (ур. Вук Радовић), Београд, 2023.
109. Радовић Мирјана, Правно уређење дигиталне имовине у Србији, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
110. Радовић Мирјана, Татјана Јованић, Дигиталне валуте централних банака, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024..
111. Rajoo Sundra, *Law, Practice and Procedure of Arbitration*, Second Edition, LexisNexis, 2017.
112. Савић Филип, Спречавање прања новца и финансирања тероризма путем дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
113. Santaolalla, Cayetana, Resolving Crypto Disputes through Arbitration: the Binance Case Before the Honk Kong International Arbitration Center (HKIAC), *The Law. Mediación y arbitraje*, no 18, 2024.
114. Sasson Monique, Mandatory Law: International Commercial and Investment Treaty Arbitration, *Cambridge Compendium of International Commercial and Investment Arbitration*, (eds. Stefan Kröll, , Andrea K. Bjorklund, Franco Ferrari), Cambridge University Press, 2023.
115. Svantesson Dan Jerker B., *Private International Law and the Internet*, Second Edition, Wolters Kluwer, 2012.
116. Segura-Serrano Antonio, Internet Regulation and the Role of International Law, *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 10, 2006.
117. Silberman Linda, Franco Ferrari, Getting to the law applicable to the merits in international arbitration and the consequences of getting it wrong, *Conflict of Laws in International Arbitration*, (eds. Franco Ferrari, Stefan Kroll), 2011.

118. Sindres David, Is Bitcoin out of Reach for Private International Law, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
119. Sklaroff Jeremy M., Smart Contracts and the Cost of Inflexibility, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 166:263, 2017.
120. Steinhardt G. Ralph, *International Civil Litigation: Cases and Materials on the Rise of Intermestic Law*, LexisNexis, 2002.
121. Станивуковић Маја, Петар Ђундић, Сања Ђајић, *Међународно приватно право – посебни део*, Службени гласник, 2022.
122. Станивуковић Маја, Мирко Живковић, *Међународно приватно право – општи део*, Службени гласник, 2010.
123. Станивуковић, Маја, *Међународна арбитража*, Службени гласник, Београд, 2013.
124. Steingruber Andrea Marco, The Juridical Nature of Arbitration with Particular Regard to its Consensual Nature, *Consent in International Arbitration*, Oxford University Press, 2021.
125. Stoecker Christoph W. O., The Lex Mercatoria: To what Extent does it Exist?, *Journal of International Arbitration*, Kluwer Law International, Volume 7 Issue 1, 1990.
126. Struycken A. V. M., *Co-ordination and Co-operation in Respectful Disagreement*, General Course on Private International Law, Hague Academy of International Law, 2009.
127. Schurr Francesco A., Angelika Layr, DLT and PIL from the Perspective of Liechtenstein, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
128. Takahashi Koji, Blockchain-based Negotiable Instruments: with Particular Reference to Bills of Lading and Investment Securities, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
129. Thorn Karsten, Walter Grenz, The effect of overriding mandatory rules on the arbitration agreement, *Conflict of Laws in International Arbitration*, (eds. Franco Ferrari, Stefan Kroll), 2011.
130. Ђеранић Перишић Јелена, Изазови продаје робе на платформама за електронску трговину – с посебним освртом на продају кривотворене робе путем интернета, *Liber Amicorum in Honour of Radovan D. Vukadinović* (ur. Allan F. Tatham, Vitomir G. Popović, Jelena Vukadinović Marković), Banja Luka, Kragujevac, 2020.
131. Favrod-Coune Pascal, Kévin Belet, Conflict of Laws and Tokens in Swiss Private International Law, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
132. Ferrari Franco, Friedrich Rosenfeld, Applicable Law in Commercial Arbitration, *Cambridge Compendium of International Commercial and Investment Arbitration*,

- (eds. Stefan Kröll, , Andrea K. Bjorklund, Franco Ferrari), Cambridge University Press, 2023.
133. Folsom H. Ralph, Michae Wallace Gordon, John A. Spanogle, Jr., *International Business Transactions*, Fourth Edition, 1999.
 134. Fortier Louis Yves, The New, New Lex Mercatoria, or, Back To The Future, in William W. Park (ed), *Arbitration International*, Oxford University Press 2001, Volume 17 Issue 2.
 135. Haentjens Matthias, Matthias Lehmann, The Law Governing Secured Transactions in Digital Assets, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
 136. Held Amy, Crypto Assets and Decentralised Ledgers: Does Situs Actually Matter?, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehmann, Shaheez Lalani), 2023.
 137. Henschel Rene Franz, Creation of Rules in National and International Business Law: A Non-National, Analytical-Synthetic Comparative Method, *Sharing International Commercial Law across National Boundaries*, (eds. Camilla B Andersen, Ulrich G Schroeter, 2008.
 138. Hong Tan Jun, Blockchain “Arbitration” for NFT-Related Disputes, *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 16, No. 1, pp. 145-186, 2023.
 139. Hunter Dan, Cyberspace as Place and the Tragedy of the Digital Anticommons, *California Law Review*, Vol. 91, No. 2, 2003.
 140. Цветковић, Предраг, Блокчејн као правни феномен - уводна разматрања. *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 59, 87/2020.
 141. Coello Molina David, The New York Convention on the Enforcement of Decentralized Justice System’s Decisions: A Perspective from the Evolutionary Interpretation of Treaties, *ITA in Review*, Vol. 5, 2023.
 142. Ciurtin Horia, A Quest for Deterritorialisation: The “New” Lex Mercatoria in International Arbitration, *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, (ed. Stavros Brekoulakis), Chartered Institute of Arbitrators, Sweet & Maxwell, Volume 85 Issue 2, 2019.
 143. Currie P. David, Herma Hill Kay, Larry Kramer, Kermit Roosevelt, *Conflict of Laws: Cases, Comments, Questions*, Seventh Edition, 2006.
 144. Chevalier Maxime, From Smart Contract Litigation to Blockchain Arbitration, a New Decentralized Approach Leading Towards the Blockchain Arbitral Order, in Thomas Schultz (ed), *Journal of International Dispute Settlement*, Oxford University Press, Volume 12 Issue 4, 2021.
 145. Chesire, North, Fawcett, *Private International Law*, Fourteenth Edition, Oxford University Press, 2008.
 146. Цуцић Вук, Надзор у области дигиталне имовине, *Право дигиталне имовине* (ур. Мирјана Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2024.
 147. Чоловић Владимир, Јавни поредак у међународном приватном праву, *Српски годишњак за међународно право*, Српско удружење за међународно право, Београд, 2022.
 148. Yüksel Ripley Burcu, The Law Applicable to (Digital) Transfer of Digital Assets: The Transfer of Cryptocurrencies via Blockchains, *Private International Law in an*

- Era of Change, (ed. Fogt, M. M.), Edward Elgar, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4613821>.
149. Yüksel Ripley Burcu, Florian Heindler, The Law Applicable to Crypto Assets: What Policy Choices Are Ahead of Us?, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
 150. Burcu Yüksel Ripley, When is a Cryptocurrency Transfer International in Distributed Ledger Technology-Based Systems?, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, Vol. 7, 2023.
 151. Wandehorst Christiane, Proprietary Rights in Digital Assets and the Conflict of Laws, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
 152. Wiegandt Dirk, Blockchain, Smart Contracts and the Role of Arbitration, *Journal of International Arbitration*, (ed. Maxi Scherer), vol. 39, Kluwer Law International, 2022.
 153. Wilke Felix M., A German Approach: Lex Supervisionis Registri and Subordinate Connecting Factors, *Blockchain and Private International Law*, (eds. Andrea Bonomi, Matthias Lehnmann, Shaheez Lalani), 2023.
 154. Wilkinson Vanessa L.D., The New Lex Mercatoria Reality or Academic Fantasy?, *Journal of International Arbitration*, Kluwer Law International, Volume 12 Issue 2, 1995.
 155. Wright, Aaron and De Filippi, Primavera, Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2580664>.

8.2. Закони, међународне конвенције, регулативе, препоруке

1. Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, *Службени лист СФРЈ*, бр. 43/82 и 72/82 - испр., *Службени лист СРЈ*, бр. 46/96 и *Службени гласник РС*, бр. 46/2006 - др. закон.
2. Нацрт Закона о међународном приватном праву од јуна 2014. године, доступно на сајту Министарства правде: <https://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/6274/konacna>
3. Закон арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006.
4. Закон о дигиталној имовини, *Службени гласник РС*, бр. 153/2020.
5. Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука (Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards – 1958) - Закон о ратификацији Конвенције о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука (*Службени лист СФРЈ* - Међународни уговори, бр. 11/81)
6. Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи - Уредба о ратификацији Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи са завршним актом специјалног састанка пуномоћника, *Службени лист СФРЈ* - Међународни уговори и други споразуми, бр. 12/63.
7. Markets in Crypto-Assets Regulation (Regulation (EU) No 2023/1114) - MiCAR – Регулатива Европске уније о тржиштима криптоимовине

8. Регулатива Рим 1 о праву меродавном за уговорне односе (Rome I Regulation (Regulation (EC) No 593/2008[1] of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations)
9. Регулатива Рим 2 о праву меродавном за вануговорне односе (Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II))
10. УНИДРОИТ Принципи о приватном праву и дигиталној имовини (UNIDROIT Principles on Digital Assets and Private Law - 2023)
11. УНИДРОИТ Принципи о међународним трговинским уговорима (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts)
12. Бечка конвенција о уговорима о међународној продаји робе, (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna, 1980) (CISG)), Закон о ратификацији конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, *Службени лист СФРЈ* - Међународни уговори, бр. 10-1/84
13. Law Commission, Smart legal contracts: Advice to Government, Law Com No 401, 2021.
14. УНЦИТРАЛ Модел закон о међународној трговинској арбитражи (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006)

8.3. Извори са интернета

1. Ali Robleh, John Barrdear, Roger Clews, James Southgate, The Economics of Digital Currencies, 54 Bank of England Quarterly Bulletin, 2014, [https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/quarterly-bulletin/2014/the-economics-of-digital-currencies.pdf?la=en&hash=E9E56A61A6D71A97DC8535FEF211CC08C0F59B30%20\(accessed%20on%2031%20May2022](https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/quarterly-bulletin/2014/the-economics-of-digital-currencies.pdf?la=en&hash=E9E56A61A6D71A97DC8535FEF211CC08C0F59B30%20(accessed%20on%2031%20May2022) (13. новембар 2024.)
2. Apostolos Anthimos, Bitcoin and public policy in the field of international commercial arbitration, Conflict of Laws: Views and News in Private International Law, 2022, <https://conflictoflaws.net/2022/bitcoin-and-public-policy-in-the-field-of-international-commercial-arbitration/> (28. август 2024.)
3. Brad Wang, Xianyue Bai, Award Concerning Bitcoin Exchange – Bit Too Risky to Enforce?, Kluwer Arbitration Blog, 2021, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/04/02/award-concerning-bitcoin-exchange-bit-too-risky-to-enforce/> (28. август 2024.)
4. Don Tapscott, Alex Tapscott, The Impact of the Blockchain Goes Beyond Financial Services. Harvard Business Review, 2016, <https://hbr.org/2016/05/the-impact-of-the-blockchain-goes-beyond-financial-services> (28. август 2024.)
5. EAPIL Working Group on the Law Applicable to Digital Assets, The position paper of the European Association of Private International Law (EAPIL) in response to the public consultation on the UNIDROIT Draft Principles and Commentary on Digital Assets and Private Law issues, 2023, par. 15. <https://eapil.org/wp-content/uploads/2023/03/EAPIL-WG-Digital-Assets-Position-paper-March-2022-Final.pdf> (19. новембар 2024.)

6. European Commission, Crypto-assets, What the EU is doing and why, https://finance.ec.europa.eu/digital-finance/crypto-assets_en (28. август 2024.)
7. Exploding Topics, How Many Cryptocurrencies are There In 2024?, <https://explodingtopics.com/blog/number-of-cryptocurrencies> (28. август 2024.)
8. Julie Pinkerton, The History of Bitcoin, the First Cryptocurrency, U.S. News, 2024, <https://money.usnews.com/investing/articles/the-history-of-bitcoin> (28. август 2024.)
9. Rakesh Sharma, China's History with Cryptocurrency, Investopedia, 2023, <https://www.investopedia.com/news/price-cryptocurrencies-totally-dependent-china/> (28. август 2024.)
10. Sean McCarthy, Sophie Nappert, The Impending Binance Arbitration: a Primer on the World of Cryptocurrencies, Derivatives Trading and Decentralised Finance on the Blockchain, Kluwer Arbitration Blog, 2021, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/10/13/the-impending-binance-arbitration-a-primer-on-the-world-of-cryptocurrencies-derivatives-trading-and-decentralised-finance-on-the-blockchain/> (28. август 2024.)
11. World Economic Forum, 2022 was a hard year for crypto — but it may have been just what the industry needed, 2023, <https://www.weforum.org/agenda/2023/04/2022-was-a-hard-year-for-cryptocurrencies-but-it-may-have-been-just-what-the-industry-needed/> (28. август 2024)
12. Statista, Digital Assets – Worldwide, <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/worldwide> (28. август 2024.)
13. Shyamli Jha, Web 3.0 Explained: A Comprehensive Guide, SimpliLearn, 2024, <https://www.simplilearn.com/tutorials/blockchain-tutorial/what-is-web-3-0> (28. август 2024)
14. HCCH, Launch of the HCCH-UNIDROIT Digital Assets and Tokens Joint Project, 2023, <https://www.hcch.net/de/news-archive/details/?varevent=913> (28. август 2024.)
15. HCCH, First Working Meeting of the Experts' Group on Central Bank Digital Currencies, 2024, <https://www.hcch.net/de/news-archive/details/?varevent=986> (28. август 2024.)